इज्जल पु० ईयते कर्म्मणि–क्विप् इत् सन्निष्टतया गतं जलमनेन । (हिजोल) वृक्षे तस्य जलसन्निकृष्टदेश-जातत्वात् तथात्वम् ।

इज्य पु० इज्याऽस्त्यस्य अर्श० अच् । १बृहस्पतौ "जीवाकिंभानुजेज्यानां क्षेत्राणि सुरजादयः" ज्यो०त० 'वित्तितेज्यदिवसे" सु० चि० । जीवदेवताके २पुष्यनक्षत्रे च "त्यक्त्वा हराज्येदुकरान्यमैत्रेयादि दीपि०३गुरौ ४परमेश्वरे ५विष्णौ च। "यज्ञइज्यो महेज्यश्च" विष्णु०स० । "यज्योऽप्ययमेवेतोज्यः"ये यजन्ति च सावांणि देवतानि पितॄनपि । आत्मानमात्मना नित्यं विष्णुमेव यजन्ति ते ४हरिवंशोक्तेः" भा० ६पूज्यमात्रे त्रि० । सुरेज्यः

इज्या स्त्री यज–भावे क्यप् स्त्रीत्वात् टाप् । १यज्ञे. "सोऽहमिज्याविशुद्धात्मा" । "जगत्प्रकाशं तदशेषमिज्यया" रघुः यजेर्दानाद्यर्थत्वात् २दाने, ३सङ्गमे च । कर्म्मणि क्यप् । ४प्रतिमायाम् ५कुट्टिनन्याञ्च । [जूके अमरः ।

इज्याशील पु० इज्या शीलमस्य । सततयजनशीले याय-

इज्वाक पु० चङ्गा दीर्घाऽस्त्यस्य आकन् पृ० । (चिङ्गिड़ि) मत्स्यभेदे त्रिका० २जलदृश्यिके इति केचित् ।

इट गतौ भ्वादि०पर०सक०सेट् । एटति ऐटीत् । इयेट ईटतुः "त्वं त्यमिटतो रथमिन्द्र प्रावः सुतावतः" ऋ० १०,१७१,१।

इटसून न० इट–क इटं सूनं सूनं श्वि–क्त पृ०षस्य सः । शाखामये कटे । "वैतसे इटसून उत्तरतोऽश्वस्यावद्यन्ति" शत०ब्रा० १३,२,२,१९, "इटसूने शाखामये कटे" भा०

इट्चर पु० इष–संपदा०भावे क्विप् इषा कामेन चरति चरच् । गोपतौ (पाँड़) वृषभे

इड् (ल) स्त्री इल–क्विप् वा लस्य ड। १हविषि अग्नौ "होता रमिन्नः प्रथमं यतध्यै" ऋ० ३,४,२, "इड़ो हवीरूपाण्यग्नानि"भा० "इड़स्पतिर्मघया दस्मवर्चाः" ऋ० ६,५८, ४, "इड़ः अन्नस्य पतिः" भा० २भूमौ "इन्द्रपानमूर्जिमलक्षतेड़ः" ऋ० ७,४७,१, "इड़इड़ाया भूमेः" भा० ईक्षते ईड–क्विप् पृ०। ३अन्ने ४वर्म्मणौ ५प्रजासु दर्शपौर्णमासाङ्गेषु पञ्चसु प्रयाजेषु तृतीये ६प्रयाजे च । प्रयाजाश्च "समिधो यजति तनूनपातं यजति इडो यजति बर्हिर्यजति स्वाहाकारं यजतीति" श्रुत्युक्ताः पञ्च । तेषां प्रयाजत्वनिर्वचनपूर्वकं पञ्चानामृतुरूपत्वमुक्तम् यथा "ऋतवो वै प्रयाजाः तस्मात् पञ्च भवन्ति पञ्च ऋतव" इत्युपक्रम्य "ततो देवा अर्चन्तः आभ्यन्तमेरुस्तपतान् प्रयाजान् दशभिरयजन्त ते ऋतून् संवत्सरं प्रायजन्नृतुभ्यः संवत्सरात् सपत्नानन्तरायंस्तस्मात् प्रजया प्रजया ह वै नामैतत् यत् प्रयाजाः इति तथो एवैष एतैर्ऋतून् संवत्सरं प्रजयत्युतुभ्यः संवत्सरात् सपत्नानन्तरेति तस्मात् प्रयाजैर्यजते" इति प्रयाजनिर्वचनेन ऋतुरूपत्वमेषामभिधाय समिदादीनां वसन्तादिरूपत्वमुक्तं तत्रैव यथा "समिधो यजति तद्वसन्तं, समिद्धे स वसन्तः समिद्धोऽग्न्याहुतून् समिद्धे ऋतवः समिद्धाः प्रजाश्च प्रजनयन्त्योषधीश्च पचन्ति तद्वेव खलु सर्वान्हुतूंश्चिराहाऽथ यजयजेत्येवोत्तरानाहाऽजामितायैजामिह कुर्य्याद्यत्तनूनपातं यजेड़ो यजेति ब्रूयात्तस्माद्यज यजेत्येवोत्तरानाह, स वै समिधो यजति । वसन्तो वै समिद्वसन्तमेव तद्देवा अदृङ्गत वसन्तात् सपत्नानन्तरायन् वसन्तं वेष एतद्वृङ्क्ते वसन्तात् सपत्नानन्तरेति तस्मात् समिधो यजति । अथ तनूनपातं यजति । ग्रीष्मो वै तनूनपाद्ग्रीष्मो ह्यासां प्रजानां तनूस्तपति ग्रीष्ममेव तद्देवा अदृङ्गत ग्रीष्मात् सपत्नानन्तरायन् ग्रीष्मेवेष एतद्वृङ्क्ते ग्रीष्मात् सपत्नानन्तरेति तस्मात्तनूनपातं यजति । अथेड़ो यजति । वर्षा वाइड़ इति हि वर्षा इड़ो यदिदं क्षुद्रं सरीसृपं ग्रीष्महेमन्ताभ्यां नित्यक्लं भवति तद्वर्षा ऐड़ितमिवात्रमिच्छमानं चरति तस्माद्वर्षा इड़ो, वर्षा एव तद्देवा अदृङ्गत वर्षाभ्यः सपत्नानन्तरायन् वर्षा उएवैष एतद्वृङ्क्ते वर्षाभ्यः सपत्नानन्तरेति तस्मादिड़ो यजति । अथ बर्हिर्यजति । शरद्वै बर्हिरिति हि शरद्बर्हिर्या इमा ओषधयो ग्रीष्महेमन्ताभ्यां नित्यक्ला भवन्ति ता वर्षा वर्धन्ते ताः शरदि बर्हिषो रूपं प्रस्तीर्णाः शेरे तस्माच्छरद्बर्हिः शरदमेव तद्देवा अदृङ्गत शरदः सपत्नानन्तरायञ्छरदं वेष एतद्वृङ्क्ते शरदः सपत्नानन्तरेति तस्माद्बर्हिर्यजति । अथ स्वाहास्वाहेति यजति । अग्नो वैष यज्ञस्य स्वाहाकारोऽग्न ऋतूनां हेमन्तो वसन्ताद्धि परार्द्धोऽग्नेनैव तदग्नं देवा अदृङ्गतान्नेनान्तात् सपत्नानन्तरायन्नेनो एवेष एतदग्नं वृङ्क्तेऽग्नेनान्तात् सपत्नानन्तरेति तस्मात् स्वाहास्वाहेति यजति" शत०ब्रा०१,५,२,१६। समिदादीनां निरुक्त्यन्तरं प्रदर्श्य प्रजारूपत्वमिड़ाख्योक्तं यथा "स वै समिधो यजति । प्राणा वै समिधः प्राणानेवैतत् समिद्धे प्राणैर्ह्ययं पुरुषः समिद्धस्तस्मादभिष्टुशेति ब्रूयाद्यद्युपतापी स्यात् यद्युष्णः स्यादेव तावच्छंसेत समिद्धो हि स तावद्भवति यद्यु शीतः स्यात्तावच्छंसेत । तत्प्राणानेवात्मिन्ने तद्दधाति तस्मात् समिधो यजति । अथ तनूनपातं यजति । रेतोवै तनूनपाद्रेत एवैतस्मिन्नग्नि